

Periplu prin etapele formării spirituale a scriitorului Ionel Teodoreanu

Drd. Selena CULACHE (COSTEA)
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *This paper focuses on the creative pilgrimage on Ionel Teodoreanu's writing, by enhancing its specific traits.*

Key words: *Ionel Teodoreanu, creative writing, literary patterns.*

În cadrul unei culturi, se pot identifica două tipuri de scriitori: majori și minori. Ce anume face ca un autor să se încadreze într-o categorie sau în alta? Un prim factor îl reprezintă impactul pe care opera îl are asupra publicului, modul în care aceasta este percepută de către cititori. Un al doilea element îl constituie viziunea pe care o are despre viață și Univers respectivul scriitor. Cu cât conținutul operei este mai abstract, mai apropiat de sfera filosofiei, cu atât autorul urcă pe scara valorilor. La celălalt capăt al firului, scriitorii minori, cu cât sunt într-un număr mai semnificativ și cu lucrări originale, asigură semnul unei inspirații abundente în respectivul mediu cultural. Aceste aspecte care constituie universalitatea unei culturi sunt valabile atât în literatura străină, cât și în cea română, cu preponderență în perioada dintre cele două războaie mondiale. Dintre scriitorii secunzi ai spațiului carpato- danubiano- pontic, Ionel Teodoreanu se distinge ca un scriitor simpatic, apreciat de criticii literari drept autorul unei opere minore.

Ionel Teodoreanu s-a născut la Iași, în anul 1897 pe data de 6 ianuarie, în casa părintească. Acesta era al doilea fiu al lui Osvald Teodoreanu, avocat, și al Sofiei Musicescu Teodoreanu, profesoară de pian în cadrul Conservatorului. Bunicii acestuia se remarcă, de asemenea, ca fiind personalități notabile ale vremii respective, Alexandru Teodoreanu fiind magistrat, iar Gavril Musicescu director al Conservatorului și conducător al corului Mitropoliei.

Frații acestuia au fost Alexandru O. Teodoreanu, cunoscut ca și Păstora Teodoreanu și rămas în istorie drept avocat și scriitor, epigramist și membru marcant al boemei ieșene și bucureștene și Laurențiu Teodoreanu, decedat în război, pe frontul francez, în anul 1918.

Ionel Teodoreanu este înscris ca elev în clasa I primară în 1905: primii doi ani din sugestia unchiului Laurențiu Teodoreanu– Herr Direktor din „La Medeleni”– îi urmează în București la școala germană. Această perioadă ne amintește pe Fanuță din „Prăvale Baba”, căruia cu siguranță autorul îi împrumutase trăsături ale copilăriei sale. Apoi, următorii doi ani va fi mutat la

Iași. Aici va continua, fiind înscris la Liceul Internat Național din Iași. E perioada din 1909– 1916, când se remarcă prin faptul că e „îngândurat ca o salcie ninsă... Când era mic visa și când era treaz; acum doarme și când nu doarme. Nuferi cresc sau broaște în sufletul lui? Mai ales el nu știe. Se simte ca un fum, care se încolățește în semn de întrebare înainte de a se destrăma”¹⁹⁷.

Probabil că așa l-au cunoscut și colegii lui mai mari: Mihai Ralea, Demostene Botez, D. I. Suchianu și Mihai Sevastos.

Terminând anii liceului în plin război, Ionel Teodoreanu este încorporat într-o unitate militară la Botoșani, timp de un an, dar nu va fi trimis pe front. Spre sfârșitul anului 1918, o cunoaște, prin fiicele lui Delavrancea, refugiate la Iași, pe Lily Lupașcu, viitoarea scriitoare Ștefana Velisar Teodoreanu, căreia îi va mărturisi plin de însuflețire cum simte că sunt suflete pereche. După lungi și grele tratative cu tatăl viitoarei soții, acesta acceptă logodna celor doi, dar impunându-i tânărului condiții drastice: îi va dărui mâna fiicei sale abia după ce va termina facultatea. Se înscrie la Drept în 1919 și promovează toate examenele necesare unui studiu de trei ani de la facultatea de drept din Iași, luându-și diploma de avocat.

Tot în acest an debutează cu un mare număr de poeme în proză, pline de notații metaforice pe care le va închina logodnicei sale, dându-le titlul de „Jucării pentru Lily”, publicate în „Însemnări literare”, revistă aflată sub conducerea lui Mihail Sadoveanu și a lui George Topârceanu.

În această perioadă de grea încercare, îl va cunoaște pe Garabet Ibrăileanu, cu care va lega o strânsă prietenie despre care nu va ezita să scrie memorabile rânduri la diverse interviuri, dar mai ales în cărțile „Întoarcerea în timp” și „Masa umbrelor”, unde îi va zugrăvi cu strălucitoare metafore portretul. Încă de la începutul debutului său, prietenul său, Garabet Ibrăileanu a intuit faptul că Ionel Teodoreanu va deveni un scriitor cunoscut. Astfel, în anul 1923, are loc debutul editorial cu opera *Ulița copilăriei*. Opera literară a scriitorului Ionel Teodoreanu este numeroasă, conținând șaptesprezece romane și cinci scrieri cu caracter memorialistic. G. Ibrăileanu îl va susține opâna la capăt cu toate că, în adâncurile lui, speră într-o tămăduire la maturitate de excesele imagistice. Dovada o va face peste ani scrisoarea adresată imaginarii lui Ibrăileanu din prefața „Arca lui Noe”, în care prozatorul spera într-o obiectivizare, într-o eliberare de flori și zarzări, cum îi ceruse mentorul cândva. Însă n-a prea reușit a se elibera de acest belșug blestemat...

Pe 15 februarie 1920 avea loc căsătoria lui Ionel Teodoreanu cu viitoarea scriitoare Ștefana Velisar. În același an, scriitorul își ia viața în propriile mâini, începându-și cariera de avocat în care de-a lungul întregii lui vieți va străluci¹⁹⁸.

¹⁹⁷Teodoreanu, Ionel, *În casa bunicilor*, Ed. Ion Creangă, București, 1988, pag. 10

¹⁹⁸ Ibidem.

La numai un an după căsătorie se nasc gemenii Ștefan și Oswald, cărora părinții și cunoscuții le vor zice Gogo și Afane. Primul va deveni un talentat pictor și profesor de desen, iar Afane va lua drumul literelor pe urmele tatălui, ajungând profesor de română.

Inspirat probabil de copilăria propriilor fii, tatăl va scoate la iveală primele volume de cărți, cele mai frumoase și mai pure sub aspectul lor artistic și al conținutului: „Ulița copilăriei” cu povestirile: „Vacanța cea mare”, „Cel din urmă basm”, „Bunicii”, „Ulița copilăriei”. Primele două vor fi preludii la romanul foarte cunoscut „La Medeleni”.

Apoi, în decursul anilor 1925-1927, trilogia Medelenilor va fi tipărită rând pe rând la Cartea Românească (renumita editură și cu prestigiu datorită scriitorilor consacrați care publicau aici), cuprinzând: „Hotarul nestatornic” (1925), „Drumuri” (1926), „Între vânturi” (1927).

Aceste volume cunosc o rupere de bariere datorită faptului că, fiind tânăr și aproape necunoscut, scriitorul are un imens succes de public. Astfel, va pune critica pe jar și nu o dată se vor găsi printre rânduri contradicții. Printre criticii vremii își vor exprima părerea Garabet Ibrăileanu, Eugen Lovinescu, Mihai Ralea, George Călinescu, Pompiliu Constantinescu, Perpessicius, Camil Petrescu, lista rămânând deschisă. Proaspătul romancier se dovedește a fi extrem de activ, căci în anul următor va apărea romanul de atmosferă fantastică: „Turnul Milenei”, despre care poetul prozator mărturisea undeva că este cel mai îndrăgit roman al său. Va fi tipărit tot la Cartea Românească, continuând seria altor romane care vor apărea aici¹⁹⁹.

În 1929 publică „Bal mascat”, în care pe seama eroilor săi este pusă scena întâlnirii celor doi scriitori: Andi Danielescu și Ștefana Velisar. Va zugrăvi o imagine amplă a Iașului din primul război mondial.

În anul 1931, Ionel Teodoreanu face o călătorie la Constantinopol cu Ștefana Velisar și M. Sadoveanu. Va evoca această călătorie în „Întoarcerea în timp”. Dar va aminti cu nostalgice ecouri și soția lui în „Ursitul” acest episod al vieții lor. La rândul său, Mihail Sadoveanu o va evoca în „Roxelana”.

Tot acum apare „Fata din Zlataust”, roman în două volume, care conține pagini de portretistică inspirate din mediul școlar al Iașului. În 1933 scoate un alt roman în două volume „Golia” pe care criticii îl vor asemăna cu „Turnul Milenei”. Tot în acest an va fi angajat ca director al Teatrului Național din Iași, unde va pune mult suflet și în timpul său se vor juca piese de răsnet în Iași și în țară. Din cauza vremurilor vitrege ale războiului, împreună cu întreaga familie va părăsi orașul celor șapte coline, locuind până în 1953, în București.

În 1934 va publica primul roman din seria romanelor de dragoste: „Crăciunul de la Silvestri”, pe care numeroși critici îl vor găsi destul de

¹⁹⁹ Ibidem.

superficial. În anul următor va da publicității romanul „Lorelei”, străpuns de un înfiorător lirism sentimental și romantic. Datorită unei mai vechi cerințe a lui Ibrăileanu de-a se detașa „de atâtea flori și zarzări”, în 1936 va apărea „Arca lui Noe” în două volume, dedicată memoriei lui Ibrăileanu. Prin acest roman, încearcă să se despovăreze de tumultul liric, parcurgând o vacanță de vară alături de numeroase personaje ce se aflau la o stațiune montană.

În 1937, continuând seria romanelor de dragoste, va tipări „Secretul Anei Florentin”, roman văzut de unii critici ca fiind inconsistent. În același an, ia drumul fratelui mai mic și tatăl Osvald Teodoreanu. În următorul an va publica „În casa bunicilor”, carte străbătută de fermecătoare amintiri ale copilăriei sale, precum și un ciclu de nuvele și povestiri. Tot acum va apărea și „Fundacul Varlamului”, roman ce voia probabil a-l închina cinstei și memoriei tatălui său. În 1939, va da tiparului romanul „Prăvale Baba”, în care scriitorul urmărește procesul de desprindere din copilărie al lui Fănuță²⁰⁰.

În următorul an, apare „Ce a văzut Ilie Pânișoară”. În perioada anilor 1941–1948 va desfășura o laborioasă activitate. Astfel, în primii doi ani va publica tetralogia „Tudor Ceaur Alcaz”, urmată de romanul „Hai diridam” dedicat chirurgului Liviu Câmpeanu, care-i salvase viața soției, lui însuși și logodnicei fiului celui mare. Apoi vor apărea: „La porțile nopții” – înfiorate poeme în proză de o sensibilitate și muzicalitate rară; „Zdrulă și Puhă” în 1948, comentat de mulți critici ca fiind căzut în manierism.

Considerat „cel mai neastampărat dintre copiii teribili ai literaturii noastre” și unul dintre „cei mai iscusiți ingineri hotarnici”, care ne-a dat „una din cele mai fericite parcelări în materie de roman” (Perpessicius), Ionel Teodoreanu va trebui să înfrunte de timpuriu nu numai valul recenzițiilor de ocazie, dar și reticența celor obosiți de „potopul metaforic” și de „terenul de imagini” din paginile sale. Perpessicius chiar, după mai multe cronici, ele însele poeme ale admirației tânărului autor, se simte obligat, în 1928, să îndemne la o mai atentă „decantare a metaforei” și la o „mai gospodărească economie a imaginilor”.

Recenzii nefavorabile primește opera lui Ionel Teodoreanu de la mari critici literari, precum: George Călinescu, Pompiliu Constantinescu. Excesiv de sever, în aparență, caracterizându-i romanele ca fiind de-a dreptul penibile criticul nu face decât să pregătească opinia publică pentru concluzia lui George Călinescu: „operele de o valoare durabilă și adevăratele înfăptuiri” ale prozatorului sunt doar Ulița copilăriei (1923) și primul volum din La Medeleni (1925)²⁰¹.

²⁰⁰ Ciobanu, Nicolae, Întâlnirea cu opera, Editura Cartea Românească, București, 1982, p. 58.

²⁰¹ Ibidem.

Restul cărților ar fi derivate din aceeași falsă aplicare a poemului în proză la roman. Lipsa de progres a lui Teodoreanu nu era întâia oară observată. A spus eufemistic P. Constantinescu când afirma că Ionel Teodoreanu și-a păstrat tinerețea ca la începutul scrierilor sale, ceea ce-i asigură o viață fericită. Și, ca o târzie consolare, Șerban Cioculescu (*Secretul Anei Florentin* „a încheiat ciclul curbei grațioase și minore a operei lui Teodoreanu”)²⁰².

Ibrăileanu însuși i-ar fi o cerut admiratorului său să-i scrie un roman simplu, fără flori, zarzări, curcubeie și fructe. Răspunsul o la aceasta amicală provocare e *Arca lui Noe* (1936), roman antiliric, cel puțin în intenția autorului. Subiectul, sugerând „arca singuratății”, e banal: un grup de turiști, alungat de canicula orașului, este obligat să accepte o scurtă conviețuire estivală la Borsec. Deși figurația e numeroasă, îi lipsește cărții substanța epică. O. Papadima îl vede pe Teodoreanu ca fiind ancorat și blocat în universul său interior, în timp ce Ș. Cioculescu consideră că tocmai temperamentul scriitorului constituie o piedică în calea desăvârșirii ca romancier.

Însuși Ionel Teodoreanu explică de ce nu a reușit să treacă peste scrisul dezordonat și vaporos al poemelor în proză: pentru că la el, cele două fațete (romanul și poemul) se suprapun și se contopesc, totodată. După cum constată și P. Constantinescu, are loc o vizibilă modificare de ton, de la atmosfera idilică din *La Medeleni*, la fantasticul din *Turnul Milenei* și motivele tragice din *Fata din Zlataust* (1931), un caz de iubire patologică tratat cu mijloacele melodramei. Rămânea însă fundamentală incompatibilitatea, menționată și de Perpessicius, între înclinația spre poem și intenția de a face roman. Or, întârzierea nejustificată în lirism și poematizarea subiectelor grave ducea învariabil la un asalt de cuvinte, combinate într-o nefericită serie de banale metafore (reproșuri frecvente, de altfel, în comentariile critice).

O clipă, Ionel Teodoreanu a crezut că *Arca lui Noe* (1936) ar fi cea dintâi victorie, atât asupra lui, ca scriitor, cât și asupra operei. A fost o iluzie. Ca scriitor, Ionel Teodoreanu a fost învins de propriul său talent. Schimbarea de optică a lui Perpessicius, mai ales, (lupa cronică la *Turnul Milenei* (1928), e simptomatică, pe de o parte, pentru întreaga recuperare critică a operei, pe de alta, pentru egalitatea în „evoluție” a prozatorului însuși, atent la sugestii, dar incapabil, prin structură, să și stăpânească exuberanța sentimentală și să-și înfrâneze fanteziile lirice²⁰³.

De la un timp, teama de autopastișă a autorului devine reală. Ionel Teodoreanu rămâne în cultura română drept un mare romancier, prin trilogia *Medelenilor*, restul fiind, peste ani, doar ecoul unui gând abandonat: „Vreau să

²⁰² Ionel Teodoreanu, *Întoarcerea în timp*, Editura Agora, Iași, 1941, p. 49.

²⁰³ Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Editura Contemporană, București, 1941, p. 44.

scap de această formulă! Voi izbuti? Vreau să fiu altceva! Nu mai vreau să fiu ceea ce sunt prin voința publicului”²⁰⁴.

Volumele „La Medeleni” au adus scriitorului lor unul dintre cele mai neașteptate succese din câte a cunoscut vreodată un scriitor român, atât în ceea ce privește publicul, cât și în librării. Apariția acestui roman reprezintă momentul de maximă strălucire și recunoaștere națională din întreaga biografie scriitoricească a lui Ionel Teodoreanu. El intră sub tutela tiranică a operelor ce l-au consacrat.

De acum înainte, Teodoreanu va fi nevoit să suporte această glorie timpurie, alături de care vin așteptările criticilor literari și ale publicului nou-format care dorește și se așteaptă la opere noi care, bineînțeles, le vor depăși pe cele deja cunoscute. O chestiune obsedantă pe întregul parcurs al activității scriitorului este reprezentată de adecvarea viziunii stilistice la problematica particulară a romanului.

Tirania stilului „medelenist” va fi considerată de mulți a fi de-a dreptul neîndurătoare, iar alte puncte de vedere și modalități de privi stilul autorului, unele existând exclusiv în logica unei critici constructive, îl vor urmări pe Ionel Teodoreanu, asemănarea în acest caz fiind cu cea a unei boli de care un organism nu poate scăpa. După încheierea ciclului medelenist, vitrinele librăriilor vor beneficia de prezența permanentă a scriitorului ieșean, pe întreg parcursul anilor ce vor urma publicării complete a celor trei volume medeleniste. Autorul va continua publicarea a noi titluri, romane în primul rând, dar și cărți de amintiri și memorialistică, împreună cu numeroasele ediții ale Medelenilor, ce vor însoți noile sale opere.

Pentru cei mai mulți critici și cititori, Ionel Teodoreanu rămâne doar un romancier mereu oscilând între epic și liric, preocupat de definirea artei, de descoperirea sensului și mecanismului ei interior. Cu toate acestea, numeroasele interviuri, ampla conferință „Cum am scris Medelenii”, prefața la propriul volum „Arca lui Noe”, tulburătoarele mărturisiri din „Întoarcerea în timp” și „Masa umbrelor”, precum și ceea ce se poate spicui din „La Medeleni”, toate, scot în evidență puncte de vedere estetic literare.

Încercările sale repetate de a defini literatura stau în jurul unei idei centrale, aceea a raportului dintre creația artistică și existență. În „Masa umbrelor”, Ionel Teodoreanu mărturisește că pentru el, literatura era însăși o proporție a vieții și nu o dorință de afirmare, în vederea atingerii succesului. Și-a păstrat nealterată credința în literatură, chiar și după primirea atâtor critici și aplauze. Sau, în altă parte: „... literatura n-aș fi cedat nimănui. De pe atunci îmi dădeam seama că literatura pentru cel care o are în sânge, nu e altceva decât un

²⁰⁴Teodoreanu, Ionel, *revista Complex*, nr. 1 o, 1927

mod de a trăi. A renunța la literatură ar fi însemnat pentru mine a renunța la cea mai substanțială și veridică formă a vieții mele.”²⁰⁵

BIBLIOGRAFIE:

Ciobanu, Nicolae, *Întâlnirea cu opera*, Editura Cartea Românească, București, 1982, p. 58;

Teodoreanu, Ionel, *În casa bunicilor*, Ed. Ion Creangă, București, 1988, pag. 10;

Teodoreanu, Ionel, revista *Complex*, nr. 1, 1927;

Teodoreanu, Ionel, *Întoarcerea în timp*, Editura Agora, Iași, 1941, p. 49;

Teodoreanu, Ionel, *Masa umbrelor*, p. 49;

Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Editura Contemporană, București, 1941, p. 44.

²⁰⁵ I. Teodoreanu, *Masa umbrelor*, p. 49.